

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Людмила Бондаренко – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри гуманітарної підготовки Кіровоградського національного технічного університету.

Наукові інтереси: питання функціонування частин мови.

ЗУМОВЛЕНІСТЬ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ ВАЛЕНТНІСТЮ ДВОМІСНИХ ДІЄСЛІВ У ФУНКЦІЇ ІТЕРАТИВНИХ ПРЕДИКАТІВ

Ірина ЖИГОРА (Кіровоград)

У статті визначено типи семантико-синтаксичної структури речень, породженої двовалентними ітеративними предикатами, якісний і кількісний склад лівобічних і правобічних непередикатних синтаксем, закономірності їхньої реалізації.

Types of semantic and syntactic sentence structures determined by two-valency iterative predicates are explored in the paper; the qualitative and quantitative composition of left-located and right-located non-predicative syntaxemes is described, as well as their realizational regularities.

В україністиці ідеї типології речень та їх структурних компонентів, проблеми зумовленості структури речень валентністю дієслів знайшли свою реалізацію у працях Й. Андерша, І. Вихованця, К. Городенської, А. Грищенка, Н. Іваницької, М. Плющ, В. Русанівського, О. Леути, Т. Масицької, О. Межова та ін. Ітеративні предикати посідають помітне місце з-поміж усього арсеналу дієслівних предикатів за здатністю набувати семантики невизначеної багаторазової повторюваності. Сучасній лінгвістичній науці відома низка напрацювань, у яких предикати з ітеративною семантикою згадуються в контексті з іншими предикатами, однак не мають єдиної термінологічної визначеності. Складність виокремлення ітеративних дієслів полягає насамперед у тому, що значення неодноразовості не завжди послідовно й прямолінійно виявляється у мові. Саме тому дослідження семантико-синтаксичної структури речень з ітеративними предикатами (далі ІІ) є актуальним.

Пропонована стаття присвячена дослідженню семантико-синтаксичної структури речень, оформлюваної відповідно до семантичної валентності двомісних ітеративних предикатів.

Семантична різноплановість ІІ породжує різноманітність їхнього валентного оточення і різний кількісний та якісний склад залежних від них іменникових непередикатних компонентів. Двовалентні ІІ становлять семантично неоднорідну групу й відрізняються від одновалентних передовсім способом вираження повторюваності.

Аналізуючи двомісні ітеративні предикати, у статі послуговуємося наявними в мовознавчій літературі класифікаціями двовалентних дієслів як спеціалізованих засобів репрезентації більшості предикатів [5; 6; 7; 8; 9; 12 та ін.], виокремлюючи серед них: а) власне-ітеративні дієслова багатократного способу дії; б) дієслова ітеративних способів дії;

в) дієслова різного лексичного наповнення неітеративних способів дії, що мають потенційну змогу передавати ітеративне значення за наявності модифікаторів невизначеної повторюваності або певних контекстних умов.

З-поміж двовалентних предикатів дії варто виокремити дієслівні предикати розумової діяльності, які пов'язані з інтелектуальною сферою людського буття: *аналізувати, вивчати, класифікувати, обґрунтувати, пояснювати, узагальнювати, формулювати* та ін. Напр.: *Ізгадай* **мні**, *миленький, два рази на днину, А я тебе ізгадаю сім раз на годину* (Нар. тв.); *Щоразу я стараюся ще одну співанку зложити чи додумувати розпочату* (М. Яновський).

Окремий лексичний різновид двовалентних предикатів дії представляють дієслова, що мають стосунок або ставлення до певного об'єкта (*авансувати, будити, відвідувати, гратися, навідувати, наймати* тощо): *А молодий ага з батьком усе частіше відвідував султана* (С. Плачинда); *Гнат знов почав стежити за нею* (М. Коцюбинський).

Значною за обсягом є група двовалентних дієслів, що вказують на створення об'єкта в результаті фізичної праці (*відтворювати, будувати, поновлювати, перероблювати, ростити* та ін.): *Для майбутніх садів він **ростив** дерева* (М. Нагнибіда); *Я багато перероблював (шар) і вреїтні застосував той метод, про який говорили ви* (О. Іваненко).

У складі дієслівної лексики сучасної української мови функціонують лексеми на позначення мовленнєвої діяльності (*базікати, бубоніти, гомоніти, жартувати, злословити, кричати, лихословити, причитати* тощо), що програмують одну обов'язкову лівобічну субстанційну синтаксему, однак можуть бути поширені ще додатковою. За такого додаткового поширення зберігається основна семантика дієслова, вона лише конкретизується, набирає нових відтінків. Ці дієслова мають однодвовалентну реалізацію, у них ослаблена необхідність додаткового поширювача. Друга синтаксема вживається для уточнення загальної семантики дієслова. Пор.: *На полюванні, як і в житті, єсть такі люди, що завжди з чогось незадоволені, завжди **буркотять*** (М. Хвильовий); *Ганна частенько з нею **гомоніла** у вільні часинки* (В. Захарченко).

Окремим семантичним різновидом є двомісні предикати процесу та стану, виражені дієсловами зі значенням ставлення з позитивною оцінкою (це може бути почуттєвий стосунок до особи) чи негативною оцінкою, які здатні передавати ітеративну семантику: (*гніватися, жаліти, закохуватися, захоплюватися, співчувати, знущатися, докучати, сміятися, ненавидіти* та ін.): *Палажка тим часом все частіше і частіше **загризалась** з Оришкою* (А. Тесленко); *Проте найгірше **докучала** їм Хима* (А. Тесленко). Двовалентні предикати процесу представлені дієсловами на позначення рухів, виконуваних неактивними учасниками дії (частинами тіла, предметами: *блимати, моргати, підморгувати, хитати* та ін.):

Правда, він інколи блукає і оболонню, і лісами, здригається од тієї музики, що грала на Ярининім весіллі... (М. Стельмах).

Типовими двомісними локативними предикатами є дієслова, які, набуваючи ітеративної семантики, позначають буття, існування події, місцеперебування суб'єкта (*бути, бувати, гостити, знаходитися, перебувати, поселятися, опинитися* та ін.): *Раніше Серьожа бував у тьоті Даші і добре пам'ятав цю місцевість* (О. Гончар); *Найчастіше з'являється Чередниченко вдома в Ягничів, коли прибуває у відпустку материн брат* (О. Гончар). Дієслівні процесуально-локативні ітеративні предикати статичного різновиду суміжні з власне-локативними предикатами, що знаходить свій вияв у тотожності аналітичних дієслівних синтаксем, семантико-синтаксичній двовалентності, однаковому лексичному наповненні залежних від предиката субстанційних локативних і суб'єктних синтаксем [4, 108]. Ітеративні предикати стану із процесуально-локативним значенням реалізують дієслова, що вказують на багаторазове місцеперебування суб'єкта: *вистити, сидіти, просиджувати, лежати, спати, стояти, простоювати* й под., напр.: *Вона завжди приходила «на хвильку», але засиджувалася з ними* (В. Захарченко).

Двовалентні ІІ дії програмують наявність суб'єктних синтаксем у функції *суб'єкта конкретної фізичної дії, суб'єкта розумової, інтелектуальної діяльності, суб'єкта мовленнєвої діяльності*.

Підпорядковуючись ітеративним предикатам дії, суб'єктна синтаксема позначає активного виконавця дії (діяча). Під поняттям «активність» у лінгвістиці розуміють «здатність людей і тварин активно переміщатися у просторі або ще їхня здатність впливати на інші об'єкти, у тому числі на людей і тварин» [11, 192]. Тому суб'єкт дії здебільшого виражають іменники-назви істот. Залежно від лексичного наповнення суб'єктної позиції мовознавці [2, 240] виокремлюють види суб'єкта-діяча при різних акціональних предикатах, властивих суб'єкту-діячеві при ітеративних багатомісних предикатах (власне-діяч, діяч-стихийна сила, діяч-маса, знаряддя-пристрій). Власне-діяч виконує фізичну, мовленнєву, інтелектуальну цілеспрямовану дію, у ролі якого виступають: власні назви осіб: *Андрій цілі ночі перебирав у пам'яті всі знані йому методи втечі з цього світу* (І. Багрянний); *Тепер ти їх виконуватимеш щодня* (Б. Сушинський); загальні назви осіб за статтю, національністю, професією, родом занять, класовою або становою належністю: *Біля криниць жінки розмовляють про долю жіночу, зупиняються тихі селяни, прилучаються до розмови* (М. Сингаївський); *Іноді його просив підмінити диспетчер* (В. Бондар); збірні іменники, які позначають сукупність осіб, що сприймаються як одне ціле: *По тому жіноцтво сідало край вікон на дніща, за гребені, і знову, як і вчора, як і тисячу років тому, хурчали прядки...* (Ф. Роговий); назви угруповань людей і тварин, які граматично не виражають категорії істот і не належать до збірних, бо не

виявляють ознаки неподільної єдності та вільно утворюють форми множини: *Рій полетів і гуде-гуде* (І. Багрянний); назви тварин: *Після того Зорку (коневі) доводилось іще не раз бігати на перегонах* (В. Сліпачук).

Діяч-стихійна сила або діяч-маса, що виконують нецілеспрямовану дію, викликають зміну в об'єкті, руйнуючи або поглинаючи його, є назвами конкретних неживих предметів, явищ природи (*вітер, дощ, грім, блискавка; вода, пісок, сніг* і под.): *Іноді така злива сипне...* (М. Яновський).

При ітеративних предикатах дії може стояти назва знаряддя, кваліфікованого мовою як функціональний пристрій або як діяч, у ролі якого виступають іменники – назви неживих предметів, зокрема, назви машин, механізмів, знарядь, що ускладнюють семантику суб'єкта дії значенням інструментальності (знаряддя чи засобу дії), про що свідчить можливість трансформації, напр.: *Усе зів'яле і опале змітає щодоби мітла* (П. Селецький). Іменник *мітла* стоїть у позиції суб'єктної синтаксеми зі значенням суб'єкта конкретної фізичної дії. Разом з тим він виступає знаряддям дії: *Усе зів'яле і опале хтось змітає щодоби мітлою*. Найчастіше такі суб'єктні синтаксеми входять у валентну рамку три- – семивалентних предикатів.

Як зазначає Г. Золотова, «неістоти не здатні виражати значення власне-суб'єкта дії», оскільки «явища і предмети не діють, не мислять, не рухаються самостійно, вони пасивні» [10, 37], тому функціонування назв неживих предметів у позиції суб'єкта дії зумовлюється явищами персоніфікації (наданням предметам, явищам природи абстрактним поняттям властивостей людини), метонімії (на основі тісного внутрішнього чи зовнішнього зв'язку предметів) тощо і спричиняє ускладнення суб'єктної семантики, напр.: *Однак її думка все частіше зверталась до нього* (М. Коцюбинський); *Бувало,... втома давить плечі стопудово* (П. Воронько). У позиції суб'єкта ітеративної повторюваності виступають предикатні іменники, що виражають абстрактні поняття, мають складну семантичну структуру, у якій певними власне-семантичними відношеннями пов'язані два семантично елементарні речення, одне з яких зазнало згортання [4, 161-163; 3, 260].

Найважливішою семантико-синтаксичною функцією називного є функція суб'єкта дії, у якій цей відмінок найповніше виявляє свої семантико-синтаксичні диференційні ознаки [5, 113]: *Мій Дмитрій підтверджує це на кожному кроці* (М. Хвильовий).

У реченнях із двомісними ІІІ обсяг семантико-синтаксичної структури збільшується за рахунок правобічної валентної позиції об'єкта дії, об'єкта стану, об'єкта процесу, інструменталія, локатива із значенням статичної локалізації стану чи процесу, тобто валентна рамка двовалентних ІІІ вимагає, крім лівобічної субстанційної суб'єктної синтаксеми дії, процесу, стану, наявність однієї з трьох субстанційних синтаксем – об'єктної,

інструментальної або локативної, що робить їх семантично достатніми, надає їм необхідної семантичної повноти.

Семантичні варіанти правобічних непередикатних синтаксем визначають на підставі класифікації керуючих ітеративних предикатів. У семантичній структурі речення об'єкт виступає з предикатом у складі єдиного комплексу. Він є залежним компонентом, що позначає предмет (об'єкт реальної дійсності), за допомогою якого виявляється предикативна ознака суб'єкта. Як зазначає Н. Арутюнова, «семантичні відношення між дієсловом і його актантами, щонайперше прямим об'єктом, дуже суттєві для розуміння значеннєвого боку речення. Саме об'єкт зумовлює характер дії» [1, 125]. Валентні типи ітеративних дієслів, що керують об'єктами, кваліфікується на основі змістових та формальних ознак валентності дієслів.

Визначаючи низку ситуацій, валентність відбиває суб'єктно-об'єктні відношення, найважливішими з яких у семантичному плані, на думку А.П. Загнітка, є *трансформативні* відношення – об'єкт змінює місце розташування або свій первинний стан під впливом суб'єкта; *креативні* – суб'єкт створює, відновлює або знищує об'єкт; відношення *адресатності* – суб'єкт звертається до об'єкта; *фактитивні* відношення – суб'єкт впливає на волю, почуття, розум об'єкта; *перцептивні* – суб'єкт сприймає об'єкт органами власних відчуттів; *когнітивні* – суб'єкт пізнає об'єкт у результаті мислення; *емотивні* відношення – суб'єкт має почуття до об'єкта; *інструментальні* – використання об'єкта суб'єктом; *привативні* відношення – суб'єкт відчуває потребу в об'єкті [8, 30-32]. Зрозуміло, реальні ситуації не вичерпуються цими суб'єктно-об'єктними відношеннями, однак названі відношення властиві реченням із полівалентними ітеративними предикатами.

Основним семантичним варіантом об'єктної синтаксеми в конструкціях із двомісними ітеративними предикатами виступає синтаксема у функції *об'єкта ітеративної дії*.

Залежно від семантичного навантаження дієслова об'єктна синтаксема позначає людину або предмет, на які безпосередньо спрямовується дія переважно перехідних дієслів конкретної фізичної дії, які позначають спрямування дії суб'єкта на об'єкт: *Вічно він запізнювався на роботу або й зовсім не виходив, а те, що робив, все рівно треба було після нього переробляти* (Г. Тютюнник).

У функції суб'єктної та об'єктної синтаксем при ІІІ, виражених неперехідними дієсловами із семантикою допомоги, подяки (*допомагати, пособляти, молитись, дякувати, віддячувати*), виступають іменники-назви осіб: *Оверко залюбки пособляв ковалеві* (К. Гордієнко), а також деякі особові займенники: *Вона щонаочі молилася йому* (С. Носань).

Лексичне значення керованого об'єкта при дієсловах, що вказують на більший чи менший ступінь інтенсивності дії (*виспівувати, вигравати,*

вихиляти, збільшувати, висушувати тощо), різноманітне й заповнюється іменниками – назвами конкретних предметів, абстрактними назвами, збірними, речовинними назвами, назвами істот. Напр.: *Щовечора весело і бадьоро щось вигравала гармонійка; Скільки разів вивішували барвисті афіші...* (С. Кабачинська). На позначення суб'єкта можуть вказувати як іменники – назви істот або неістот, так і особові, особово-вказівні, неозначені займенники: *А літніми вечорами, то вже і голосом ніхто так не виспівує, як Дончаків Грицько* (О. Кобилянська).

Синтаксею у функції об'єкта дії керують дієслова, що мають стосунок або ставлення до певного об'єкта й означають дію, внаслідок якої змінюються відношення між суб'єктом та об'єктом: *Її вистерігали, підглядали, шептались при ній* (М. Коцюбинський); *Вже тридцять літ він щодня у такий час відвідував її* (М. Коцюбинський). Суб'єктна та об'єктна синтаксеми переважно означають осіб: *Частенько Машу провідувала і її бабуся* (С. Носань), об'єктна іноді заповнюється назвами конкретних предметів: *Часом діти гралися новими цяцьками, уламками пляшечок, ручками од дверей* (М. Коцюбинський). Об'єктною синтаксею дії керують дієслова, що означають дію, від якої предмет, на який вона спрямована, не зазнає змін. Це дієслова творення та окремих видів діяльності, опосередковані мисленневою діяльністю. Дієслова розумової, інтелектуальної діяльності відкривають лівобічну позицію для суб'єктної синтаксеми у функції суб'єкта розумової, інтелектуальної діяльності, який позначає того, хто виконує активну дію на користь або на шкоду об'єкта й виражається іменниками на позначення осіб, напр.: *Він докопувався до кожної дрібниці* (М. Хвильовий); *При цьому вона здивовано вивчала власні очі* (С. Кабачинська). У правобічній валентній позиції ці дієслова вимагають об'єктної синтаксеми у функції об'єкта розумової, інтелектуальної дії й керують конкретними назвами осіб чи предметів, однак здебільшого абстрактними назвами, напр.: *Зараз Марко все частіше замислювався над сенсом свого буття* (Б. Сушинський). У ролі об'єкта при ітеративних дієсловах розумової діяльності виступають займенники різних розрядів: *Він раз у раз бігав на руїни, щось обмірковував, прикидав, вираховував* (М. Коцюбинський).

До набору залежних компонентів двовалентних дієслів мовлення належать ті, що встановлюють суб'єкт та об'єкт мовленнєвої діяльності. Напр.: *Їй боліло серце, віщувало смуток, і бували хвилі, коли вона гірко жалувалася на його невдяку і байдужість...* (О. Кобилянська); *От і Андрій завжди кепкує з неї; ... Андрій недолюблює її, завжди насміхається з неї* (С. Кабачинська).

Другий варіант суб'єктної синтаксеми становить синтаксема у функції суб'єкта процесу при двомісних предикатах, що вирізняються змогою вказувати на істоти або предмети, які є пасивними носіями ітеративного процесу й не спричиняють його перебігу. Двовалентні

предикати процесу охоплюють такі значення, як фізіологічні процеси, емоційно-психічні процеси, локативні процеси. Цим значенням предикатів процесу, що можуть набувати ітеративності, відповідають переважно: *суб'єкт емоційно-психічного процесу, суб'єкт процесу локативності*.

Речення, утворені двовалентними ІІІ процесу, мають трикомпонентну семантико-синтаксичну структуру, у якій предикатна синтаксема на позначення повторюваних процесуальних змін пов'язується із двома субстанційними синтаксемами – лівобічною у функції суб'єкта процесу (назви істот) і правобічною, що вказує на об'єкт процесу (людину, рідше – якусь істоту чи неістоту).

Суб'єкт емоційно-психічного процесу посідає позицію при двовалентних дієсловах зі значенням відношення з позитивною чи негативною оцінкою: *Вона завжди радіє його приходу* (О. Гончар); *Від того Іван сердився не знати на кого й самого себе* (П. Махнюк). Як зазначає К.Г. Городенська, об'єктний іменниковий компонент може виступати в правобічній валентній позиції лише при деяких дієсловах тематичної групи, що вказує на якісні зміни, які стосуються істот і людини зокрема [7, 24], тому об'єктна синтаксема, поєднуючись з дієсловами із семантикою почуттєвого стосунку до особи (предмета), позначає людину або предмет, на які спрямовується емоційно-оцінний процес: *Злилася на матір, на себе, на весь білий світ, бо терпіти не могла, коли все отак перекручувалося...* (А. Михайленко).

В українській мові поширене вживання ітеративних метафоричних конструкцій з процесуальною семантикою: *З кожним днем усе більше сердить Надю будь-чия присутність* (Є. Куртяк).

Суб'єктна синтаксема при двовалентних неперехідних дієсловах із семантикою надання об'єктові повторюваних рухів, виконуваних неактивними учасниками дії (частинами тіла, предметами), що належать до периферії дієслів дії і процесу, передається іменниками на позначення людей, напр.: *Старшина щоразу хитав головою* (М. Старицький); *Тетяна нетерпляче пристукувала ногою, коли мати надто довго стояла біля прилавка* (С. Кабачинська). Такі предикати зумовлюють інструментальну синтаксему, що виражається орудним відмінком, і заповнює правобічну позицію при названих предикатах: *Дмитро мав звичку час від часу стріпувати головою, поправляючи зачіску* (П. Гуріненко); *Він щохвилини жовтуватю поблискує на мене своїми очима* (Ф. Роговий). Дієслова з цим значенням можуть керувати формою знахідного без прийменника: *Іноді заплющив очі, і здається, що моїй матері не тридцять...* (М. Хвильовий).

З-поміж предикатів процесу вирізняються процесуально-локативні предикати, до яких належать дієслова на зразок *сидіти, лежати, стояти, висіти*: *Останнім часом моя електричка частіше стояла на запасних коліях, її ремонтували* (О. Кучерук). Особливістю цих предикатів є

позначення ними водночас процесу та локативного стану, дієслова в ролі ІІ процесу-локативності у лівобічній валентності відкривають суб'єктну синтаксему, яка охоплює іменники найрізноманітнішого лексичного діапазону або займенники переважно у формі називного відмінка, а у правобічній – локативної субстанційної синтаксеми статичного типу, репрезентовану здебільшого відмінково-прийменниковими формами іменників у місцевому відмінку, що заповнюються іменниками – назвами істот чи конкретних предметів, напр.: *Майже щоночі в Убийвовків ночував хтось з подорожніх* (О. Гончар); *Оверко залюбки просиджував у кузні* (К. Гордієнко).

Синтаксема у функції суб'єкта ітеративного стану перебуває у лівобічній валентній позиції при двовалентних предикатах стану, що орієнтовані на суб'єкт, якому властива пасивність. Залежно від семантики предиката конкретизуємо суб'єктне значення, притаманне ітеративним предикатам стану, і виокремлюємо: 1) *суб'єкт емоційно-оцінного ставлення до об'єкта*; 2) *суб'єкт локативного стану*.

Синтаксема у функції суб'єкта стану, пов'язуючись з ітеративними предикатами стану, має більший вияв пасивності і її представляють здебільшого іменники чи займенники на позначення людей, зрідка – інших істот, яким приписують повторюваний стан, напр.: *У вільні від роботи години, і нечасті вихідні він милувався красою північного неба* (В. Гжицький).

Суб'єкт емоційно-оцінного ставлення (почуття) пов'язаний із двовалентними предикатами стану, що передбачають спрямування на певні об'єкти, напр.: *бентежити, вабити, вражати, гнівити, гордитися* тощо, а також предикатам стану *кохати, любити, ненавидіти*, які майже не вживаються на позначення ітеративної повторюваності, напр.: *Пам'ятаєш, як милувалися ми освітленими вікнами, балконом, що його заплів виноград* (В. Дрозд); *Це не була загода запланована норма його поведінки, іноді він не любив себе за це...* (В. Яворівський). Основним морфологічним варіантом суб'єктної синтаксеми в реченнях із двовалентними ітеративними предикатами стану також виступає називний відмінок, навколо якого групуються інші різновиди суб'єктності. До морфологічних варіантів суб'єктної синтаксеми належить родовий відмінок: *Данила щоразу чомусь драгує, коли на Марійчиному обличчі він бачить такі ж гарні, як сім галок, брови* (Ф. Роговий).

Дієслова емоційно-оцінного ставлення до об'єкта (істоти чи предмета) не виражають значень дій або процесів. Подібні конструкції передають позитивне чи негативне ставлення суб'єкта (здебільшого особи) до об'єкта (іншої особи, предмета, явища), почуття, спрямованість інтересу до когось (чогось), тому в їхню структуру неодмінно входить, окрім суб'єктної, об'єктна синтаксема. У ролі об'єктної синтаксеми виступають іменники-

назви осіб, істот, конкретних предметів, абстрактні назви, збірні, речовинні назви та особові займенники в знахідному відмінку. Такий об'єкт, сполучаючись з дієсловами із семантикою почуттєвого стосунку до особи (предмета), позначає людину або предмет, на які спрямовується емоційно-оцінний стан: *Вночі при місяці більше, ніж удень, вражає тебе оце розкошисте зачіплянське барокко з кетяжистих акацій та виноградного буйнолиста* (О. Гончар); *Мене часом проймає відчуття, ніби я тяжкопоранений* (Ф. Роговий). При неперехідних дієсловах із значенням позитивного / негативного ставлення до об'єкта функціонують іменники – назви осіб, абстрактні назви та особові займенники в орудному відмінку або родовому з прийменником з, напр.: *Щодня тобою журюся...* (М. Коцюбинський).

Двовалентні ІІІ стану з власне-локативним значенням, з-поміж яких виокремлюються ті, котрим властива оформленість спеціальними аналітичними синтаксичними морфемами-постфіксами, відкривають дві позиції субстанційних синтаксем: лівобічну суб'єкта локативного стану й правобічну локатива, що вказує на статичну локалізацію стану: *Гуца часто десь пропадав* (М. Коцюбинський). Сполучаючись із дієсловами названої семантичної групи, суб'єктна синтаксема виражається називним відмінком найрізноманітнішої іменникової лексики, насамперед, іменниками-назвами істот або предметів, напр.: *Дачники в їх часто бувають* (А. Тесленко), однак можлива реалізація суб'єкта родовим відмінком: *На облавах мисливців буває більше, ніж дичини* (М. Хвильовий).

Особливість правобічних локативних субстанційних синтаксем полягає в тому, що вони вживаються переважно у формі родового відмінка, а також місцевого й орудного, кожен із власним арсеналом прийменників: *По обіді Гіца знімав з стіни свою скрипку. Вся сім'я знала вже, чого має сподіватися, й розташовувалася під хатою* (М. Коцюбинський); *Бо я щодень пляжуся на річці* (В. Захарченко).

Таким чином, до набору лівобічних і правобічних компонентів двовалентних ІІІ дії належать субстанційні синтаксеми у функції суб'єкта й об'єкта фізичної дії; суб'єкта й об'єкта розумової, інтелектуальної діяльності; суб'єкта та об'єкта мовленнєвої діяльності. Фактичний матеріал свідчить про необхідність подальшого дослідження потенціалу українських дієслів, які можуть презентувати неодноразовість, їх здатності зумовлювати семантико-синтаксичну структуру речення у функції ітеративних предикатів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы. – М.: Наука, 1976. – 383 с.
2. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – 335 с.

3. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
4. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – 224 с.
5. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка. АН УРСР Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, 1983. – 219 с.
6. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика української мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
7. Городенська К.Г. Параметри семантико-синтаксичної структури елементарних двоскладних речень із дієслівними предикатами // Південний архів: Зб. наук. пр. Філол. науки. – Херсон: Айлант, 2001. – Вип. ІХ. – С. 22-25.
8. Загнітко А.П. Система і структура граматичних категорій дієслова. – К.: НМКВО, 1990. – 74 с.
9. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с.
10. Золотова Г.А. К построению функционального синтаксиса русского языка // Проблемы функциональной грамматики. – М.: Наука, 1985. – С. 87-93.
11. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. – Л.: Наука, 1972. – 216 с.
12. Масицька Т.Є. Граматична структура дієслівної валентності. – Луцьк, 1998. – 208 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Жигора – кандидат філологічних наук, доцент кафедри методик початкового навчання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: семантико-граматичний синтаксис.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ВИЯВИ НЕПОВНИХ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ МОВЛЕННІ ПОЧАТКУ XXI СТ.

Інна ЗАВАЛЬНЮК (Вінниця)

У статті проаналізовано функціонування неповних речень у мовленні українських газет початку XXI ст., визначено найуживаніші їхні структурно-семантичні типи, спостережено нові та переважні тенденції в їхньому функціонуванні, окреслено комунікативно-інтенційний зміст та стилістичний потенціал цих синтаксичних одиниць.

The functioning of incomplete sentences in the Ukrainian newspaper texts of the beginning of 21st century is explored in this paper; their most frequently used structural and semantic types are defined. New and prevailing tendencies of their functioning are established; communicatively intentional content and stylistic potential of such syntactical units are outlined.

Однією з проблем сучасних лінгвістичних досліджень є виявлення змін, яких зазнає мова в процесі функціонування. Особливо виразні, динамічні ці зміни у сфері газетної публіцистики. Вони торкаються